

تحلیل محتوای کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول در مورد ترویج و تعمیق فرهنگ حجاب بر اساس اهداف سند تحول بنیادین لیلا معزی¹ و رضا زارعی^{2*}

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل محتوای کتب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول در مورد ترویج و تعمیق فرهنگ حجاب بر اساس اهداف سند تحول بنیادین انجام شده است. روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول بود. به دلیل محدود بودن جامعه آماری، نمونه و جامعه آماری یکسان بودند. برای گردآوری داده‌ها از سیاهه تحلیل محتوای حجاب و عفاف بر اساس سند تحول بنیادین استفاده شد که روایی و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفته است. واحد تحلیل، جمله‌های موجود در کتاب درسی بود. بمنظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از محاسبه فراوانی و درصد استفاده شد و نتایج پژوهش نشان داد که در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم به مقدار $1/25$ درصد به اقناع فکری برای پذیرش قلبی و درونی حجاب؛ $0/49$ درصد به ارایه الگوی لباس و پوشش مناسب در راستای تقویت مراتب اسلامی؛ $0/21$ درصد به ارایه خدمات جسمی و روحی توجه شده است و جلب مشارکت سازنده خانواده در اشاعه حیا و عفاف مورد غفلت قرار گرفته است. همچنین، در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هشتم به هیچ‌کدام از این ابعاد توجه نشده است.

واژه‌های کلیدی: حجاب و عفاف، دوره اول متوسطه، کتاب درسی تفکر و سبک زندگی.

1- کارشناس ارشد گروه برنامه ریزی درسی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت، ایران.

2- استادیار گروه مدیریت آموزشی، واحد مرودشت دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

*- نویسنده مسئول: rezazarei955@gmail.com

پیشگفتار

بر اساس مبنای نظری سند ملی آموزش و پرورش و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، یکی از اهداف کلان نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، تربیت انسانی‌هایی با ویژگی‌هایی همچون مومن و متخلق به اخلاق اسلامی در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی و... می باشد که در تمام سیاست‌گذاری‌ها و برنامه ریزی‌ها باید مورد توجه قرار گیرد (Safi, 1994). از این رو، در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به حجاب و عفاف توجه زیادی شده است. اگر چه مسئله حجاب و عفاف به ظاهر یک مسئله کهن و تکراری است، اما مرزهای دینی و فرهنگی آن یکی از مباحث مهم در حوزه مطالعات فرهنگ دینی و اجتماعی است که از دیرباز معرکه آراء و نظرهای اندیشمندان بوده است. بی گمان اگر زنان مسلمان و حتی غیرمسلمان با عوامل لزوم و ضرورت حجاب آشنا شوند و اندکی از پیامدهای مبارک این تحفظ طبیعی را بدانند، به معنویت نهفته در ورای این پرده عفت خیز پی می‌برند (Jalalian, 2010).

نهادینه کردن فرهنگ حجاب در بین کودکان و نوجوانان می‌تواند در بعد فردی باعث آرامش روانی بین افراد جامعه باشد زیرا بی حجابی باعث تحریک جنسی و عدم امنیت فرد در اجتماع و از دست دادن آرامش روانی می‌شود، ولی در بعد خانوادگی باعث آرامش و ازدواج‌های مشروع شده و بنیان خانواده را محکم و استوارتر می‌کند. حجاب در بعد اجتماعی باعث حفظ و استفاده درست از نیروی کار در سطح جامعه شده و در بعد اخروی باعث بهره‌مندی از پاداش‌های عظیم و زیبا از جمله وارد شدن در باغ‌هایی که همواره، آب از زیر درختان آن جاری است و در آن جاودان می‌مانند، تزکیه نفس و بدست آوردن تقوا که هدف اصلی خلقت انسان است می‌شود (Mahbobimanesh, 2006). به کمک رسانه‌ها و کتاب‌های درسی می‌توان فرهنگ عفاف و حجاب را در جامعه ترویج داد.

انسان برای نیل به تکامل و دستیابی به اهداف عالی زندگی، نیازمند تعلیم آموزه‌های درست و راهبردی است. دین مبین اسلام، برای زندگی انسان‌ها در بعد مادی و معنوی دستورهای جامعی و الگویی شایسته و برتر ارائه کرده است تا در پرتو بهره‌گیری از آن‌ها بتوانند مسیر سازندگی و تکامل خویش گام برداشته و سعادت دنیا و آخرت را بدست آورد (Chavoshi et al., 2010). نیاز به پوشش و پرهیز از برهنگی جزو گرایش‌های فطری انسان است که خداوند متعال آن را در وجود بشر قرار داده است (Akbari B., 1991: 21). یکی از مهم‌ترین مفاهیم دینی که بحث از آن همواره مورد توجه محافل گوناگون فرهنگی، اجتماعی و حتی سیاسی ما بوده است، مفهوم «حجاب» می‌باشد. اسلام با توجه به ساختار وجودی و فطری انسان، مهم‌ترین تضمین‌کننده شخصیت زن را حفظ پوشش و حجاب می‌داند (Kohi, 2007: 43). موضوع پوشش زنان یا به تعبیر دیگر (حجاب) به معنای عدم خودنمایی برای نامحرم و ایجاد پوششی است که مانع از ارتکاب گناه می‌شود و

وسيله‌ای برای تزکیه نفس و تقوی است (Ayazi, 2007). حجاب برای زنان از ضروریات دین اسلام است. واجب بودن حجاب از نظر قرآن، سیره و سنت پیامبر (ص)، امامان معصوم (ع) و نیز به حکم عقل و اجماع رای فقها و علمای اسلام امری ثابت است (Kalantari, 2004). قرآن کریم در سوره مبارکه نور می‌فرماید ((به زنان با ایمان بگو: دیدگان خود را از ((نامحرم)) فروبندند و دامان خویش را جز آن چه نمایان است ((مانند دست و صورت)) آشکار نسازند و باید روسری های خود را برسینه های خویش فرو اندازند و زینت و آرایش خود را آشکار نسازند، مگر برای شوهران خود یا پدرانشان)) (نور: 31)؛ و در سوره احزاب می‌فرماید: ای پیامبر به زنان و دخترانت و به زنان مومنان بگو پوشش های خود را بر خود بپوشند. این برای آن که به (عفیف بودن) شناخته شوند و مورد تعرض (هوس بازان) قرار نگیرند، نزدیک تر است (احزاب: 59). آنچه از بررسی آیات و روایات مربوط به حجاب بدست می‌آید این است که دستور پوشش و حجاب اسلامی افزون بر حفظ عفاف و پاکدامنی زنان با ایمان و مصونیت آنان از آزار و تعدی بیمار دلان برای پاسداری از مرزهای عفت و جلوگیری از هرگونه تحریک جنسی و آسیب‌های ناشی از آن در جامعه می‌باشد. دلایل عقلی و توصیه‌های دینی بسیاری، درباره فواید حجاب وجود دارد که امنیت اجتماعی، سلامت روانی و بهداشت جسمی و نیز استحکام بنیان خانواده از آن جمله است. رعایت حجاب، ضمن حفظ سلامت اخلاقی و شخصیتی زن به وی نقش دفاعی در برابر آسیب‌های فردی و اجتماعی می‌دهد (Masomi, 2009). از مسایلی که ممکن است سلامت فرد و جامعه را تهدید کند و اثرات آسیب‌زایی بر فرهنگ، اخلاق، باورها و امنیت جامعه داشته باشد، رعایت نکردن حجاب است. پیامدهای فرهنگی بی‌حجابی عبارتند از: الف) وازدگی در برابر فرهنگ بیگانه: فرآیند بی‌حجابی، مقدمه هنجارشکنی و جایگزین ساختن هنجارهای مورد نظر فرهنگ مهاجم و زمینه‌ساز احساس بیگانگی در برابر فرهنگ خودی و پذیرش تهاجم فرهنگی است. ب) گسترش فساد: در جامعه‌هایی که حجاب ارزش تلقی شود، زن پایه‌های این ارزش را از رفتار و کردار خود، به باور خویش سرایت می‌دهد و نه تنها زنان بلکه مردان نیز متوجه این ارزش خواهند شد و جامعه را به سوی سلامت و ارزش‌های واقعی سوق خواهند داد، اما اگر زن، حجاب را رعایت نکند، ممکن است خود و اجتماع را به فساد، تباهی و ضدارزش‌ها سوق دهد. ج) تضعیف باورها و تقیدات دینی در جامعه: جامعه‌ای که در سطح بالایی از باورهای دینی باشد، در برابر بسیاری از آسیب‌ها مصون می‌ماند (Behzadpor, 2003). از سوی دیگر، پیامدهای اجتماعی ضعف حجاب عبارتند از: الف) بروز ناامنی: در جامعه‌های که بی‌حجابی رواج یابد، چشم و هم‌چشمی‌ها و ارایه هر چه بهتر زینت‌آرایی، تمامی نخواهد داشت و برخی از کجروی‌های اجتماعی نظیر مدگرایی خشونت‌های خیابانی، ناهمنوایی اجتماعی و آزارهای جنسی گسترش خواهد یافت و بی‌حجابی ارزش‌های راستین دختران و زنان را تحت الشعاع ظاهر جنسی‌شان قرار می‌دهد. ب) برهم‌زدن نظم روابط جنسی: پوشش و

حجاب زمینه بروز بزهکاری‌های جنسی را به کم‌ترین مقدار می‌رساند و اعضای جامعه را به سمت تشکیل خانواده و روابط جنسی و عاطفی قاعده مند سوق می‌دهد. حجاب باعث می‌شود فاصله‌های اجتماعی محفوظ بماند و برهم کنش‌ها قاعده‌دار و معنی‌دار شود. (ج) افزایش آزار جنسی: زنان و دختران بی‌حجاب، به مردان و جوانان بزهکار اجازه می‌دهند تا به حریم آنان تجاوز کنند و آن‌ها را مورد بهره برداری خود قرار دهند (Behzadpor, 2003). (د) اختلال‌های جسمانی: حجاب ممکن است، زمینه فساد را که عامل اصلی بیماری‌های مقاربتی است، از بین ببرد یا کاهش دهد و از این راه نقش خود را در سلامت جسمانی افراد جامعه ایفا کند (Behzadpor, 2003). (و) آسیب‌های روانی: از آثار دیگر بدحجابی می‌توان به تعارض‌های روانی اشاره کرد؛ تعارض فردی، خانوادگی و اجتماعی بین افراد با ضعف حجاب قابل تصور است (Kohi, 2000). (ه) تزلزل بنیان خانواده: برای ثبات خانواده، عفت و حجاب خانوادگی، مهم‌ترین عامل بشمار می‌آید. بررسی‌ها نشان می‌دهند که افزایش بدحجابی، باعث بالا رفتن آمار طلاق، هوس مداری چشم چرانی و مقایسه همسر با دیگران می‌شود (Kohi, 2000). روی هم رفته، عوامل بدحجابی را می‌توان این‌گونه قلمداد کرد: هجوم فرهنگ غرب و تلاش استعمار برای نابودی حجاب؛ باور به آزادی نادرست و ناآگاهی از آزادی درست معقول؛ باور به دست و پاگیر بودن حجاب برای کار و تلاش؛ پیروی از هوس‌های و نفسانی و خوش‌گذرانی بی‌قید و بند؛ دگرگونی ارزش‌ها (این که شخصیت زن به آشکار کردن زیبایی‌هایش است)؛ الگوهای دروغین؛ تقلید کورکورانه که به دلیل ناآگاهی و نداشتن اعتماد به نفس و کمبود نشأت گرفته است، جایگزینی فرهنگ‌های بیگانه به جای اسلام، بی‌محتوایی و نداشتن استقلال فکری، ضعف تجزیه و تحلیل منطقی و سستی و سهل‌انگاری به دلیل ضعف اراده. در واقع، بیش‌تر این عوامل نشأت گرفته از عدم آگاهی افراد از موازین شرعی مربوط به حجاب، قرآن و احادیث می‌باشد. بنابراین، برای مبارزه با این شیخون فرهنگی باید کارهای اساسی و فرهنگ سازی مستمر و موثر در جامعه انجام گیرد. راه حل درست مقابله با بدحجابی، شناخت اصول و مبانی آن و ترویج باورهای صحیح در جامعه می‌باشد (Eshthead, 2010). در برخی از پژوهش‌ها نشان داده شده است که رعایت حجاب اسلامی با سن، آگاهی، تحصیلات، درآمد همسر، محل تولد، اصرار همسر و پدر، باورهای مذهبی والدین، روابط گرم و صمیمانه والدین با یکدیگر، سطح معلومات مادر و استفاده مادران از چادر رابطه‌ای مستقیم و معنی‌دار دارد. هم‌چنین، در پژوهشی دیگر نشان داده شده است که رعایت حجاب از سوی مادران، با رعایت حجاب از سوی دختران همبستگی قوی دارد. نتایج پژوهش‌های دیگری که با هدف گرایش به حجاب و برداشت از آن در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران انجام شده است، نشان داد که با افزایش و تقویت ارزش‌های دینی در افراد تمایل به حجاب نیز در بین آن‌ها افزایش می‌یابد (kermanshahyan, 1997). بنابراین، باتوجه به این‌که دانشجویان، آگاه‌ترین قشر جوان کشورند که به عنوان الگو و اسوه

جامعه امروزی بوده و آینده سازان جامعه و خانواده‌ها و مهره‌های اصلی حرکت اجتماع به سوی پیشرفت و سعادت بشمار می‌روند، برنامه‌ریزی مسئولان فرهنگی کشور بویژه مسئولان دانشگاهها جهت گسترش حجاب در دانشگاه افزون بر انتقال فرهنگ درست حجاب به جامعه موجب ارتقای علمی و عقلی حجاب در جامعه خواهد شد. در این راستا بررسی دیدگاهها و مقدار آگاهی دانشجویان از موازین شرعی حجاب می‌تواند مسئولان را در اشاعه فرهنگ حجاب و عفاف یاری دهد و از آنجایی که رعایت حجاب از شیوه نگرش افراد ناشی می‌شود، لذا شناخت نگرش و آگاهی دانشجویان نسبت به پوشش اسلامی و عوامل مرتبط با آن در شکل‌گیری حجاب ضروری است (Ahmadi et al., 2010).

دگی¹، (dogbay, 2010) بیان می‌کند که کتاب‌های درسی، یکی از مهم‌ترین منابع یادگیری در نظام‌های آموزشی هستند و مواد اصلی برنامه درسی مدارس را تشکیل می‌دهند. از راه تحلیل محتوای کتاب‌ها که می‌توان به ویژگی‌های یک کتاب درسی پی برد و ضعف‌ها را در محتوای کتاب‌های درسی شناسایی و معرفی کرد. تحلیل محتوا فنی است که توصیف‌های ذهنی و برآوردی را تصفیه می‌کند و ماهیت و قدرت نسبی محرک‌هایی را که به شخصی داده می‌شود، به صورت عینی آشکار می‌سازد (Ashteiani, 1995).

پژوهش‌های اندکی در مورد مؤلفه‌های حجاب و عفاف انجام گرفته که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. مالیر (malir, 2008) پژوهشی با عنوان جامعه‌شناسی حجاب (بررسی تحلیلی وضعیت حجاب در ایران) انجام داد. نتایج پژوهش نشان داد که حجاب به عنوان یک عنصر ارزشی در چارچوب نظام ارزشی جامعه دچار تغییر شده است. اسلامی (islami, 2011) پژوهشی با عنوان بررسی میزان توجه به حجاب و عفاف در برنامه درسی ادبیات فارسی دوره راهنمایی تحصیلی ایران انجام داد. یافته‌ها بیانگر نبود توجه لازم و مطلوب به مولفه‌های حجاب می‌باشد. قلتاش، صالحی و ساریخانی فرد (gholtash, salehi, 2012) در پژوهشی با عنوان "میزان توجه به حجاب و عفاف در کتاب دین و زندگی متوسطه" به این نتیجه رسیدند که دانش‌آموزان نسبت به مسئله حجاب آگاهی و پذیرش در حد انتظار دارند. یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که حیطه‌های شناختی توجه به این مساله بسیار کم است. در بعد مهارتی نیز نسبت به بعد شناختی و عاطفی توجه به این مولفه کم‌تر است.

از آنجایی که در این پژوهش تلاش بر این است که تعمیق فرهنگ حجاب با توجه به راهکارهای ارائه شده در سند تحول بنیادین در محتوای کتاب تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول مورد بررسی قرار گیرد، لذا، پژوهشگر قصد دارد با هدف تحلیل محتوای کتاب درسی تفکر و

¹ - Dogbey

سبک زندگی دوره متوسطه اول در مورد ترویج و تعمیق فرهنگ حجاب بر اساس اهداف سند تحول بنیادین به تجزیه و تحلیل پرسش‌های زیر بپردازد:

- 1- تا چه مقدار در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول به ترویج و تعمیق فرهنگ حجاب با توجه به اهداف سند تحول بنیادین توجه شده است؟
- 2- تا چه مقدار در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول به اقناع فکری برای پذیرش قلبی و درونی عفاف و حجاب و عمل به آن توجه شده است؟
- 3- تا چه مقدار در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول به آرایه الگوی لباس و پوشش مناسب، متنوع، زیبا برای دانش‌آموزان دختر و پسر در راستای تقویت مراتب اسلامی توجه شده است؟
- 4- تا چه مقدار در کتب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول به آرایه خدمات جسمی و روحی در خصوص عفاف و حجاب توجه شده است؟
- 5- تا چه مقدار در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول به جلب مشارکت سازنده و اثر بخش خانواده در حفظ شخصیت و اشاعه حیا و عفاف توجه شده است؟

روش اجرای پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش پژوهش از نوع تحلیل محتوا می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل تمام اسناد راهنمای برنامه درسی کتاب تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول و کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول، می‌باشد. به دلیل محدود بودن جامعه آماری، نمونه آماری نیز همان جامعه آماری در نظر گرفته شده است. برای مطالعه و بررسی کتاب درسی تفکر و سبک زندگی از سیاهه تحلیل محتوا که بر اساس مبانی نظری تهیه شده، استفاده گردیده است. بمنظور تعیین روایی سیاهه مزبور در اختیار اساتید علوم تربیتی و معلمان قرار گرفت و مورد تأیید قرار گرفت. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها، هجاها و جمله‌های متن، پرسش‌ها، بر اساس سیاهه تحلیل محتوا شمارش شده است. در نهایت، فراوانی و درصد جمله‌های مرتبط با حجاب و عفاف در جدول‌های مخصوص سیاهه‌ها گزارش شد.

یافته‌های استنباطی

جدول 1- مقدار توجه به مؤلفه‌های حجاب و عفاف بر اساس سند تحول بنیادین در کتب درسی تفکر و سبک زندگی دوره اول متوسطه.

پایه تحصیلی	موارد تحلیل شده	اقتناع فکری	ارائه الگوی لباس و پوشش مناسب در راستای تقویت مراتب اسلامی	ارایه خدمات جسمی و روحی	جلب مشارکت سازنده خانواده در اشاعه حیا و عفاف
	مجموع جمله‌های مرتبط	18	7	3	--
هفتم	مجموع جمله‌های مندرج	1437	1437	1437	1437
	درصد جمله‌های مرتبط	1/25	0/49	0/21	--
هشتم	مجموع جمله‌های مرتبط	--	--	--	--
	مجموع جمله‌های مندرج	2337	2337	2337	2337
	درصد جمله‌های مرتبط	--	--	--	--

جدول 2- مقدار توزیع اقناع فکری برای پذیرش قلبی حجاب در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول.

مجموع		ابعاد حجاب و عفاف				حجاب بر اساس سند تحول بنیادین		پایه تحصیلی
		عملکردی		عاطفی		شناختی		اقناع فکری
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	برای پذیرش قلبی و درونی حجاب
50	18	22/22	8	11/11	4	16/66	6	هفتم
2/50	36	مجموع جمله‌های مرتبط با حجاب						
97/50	1401	مجموع جمله‌های غیرمرتبط با حجاب						
100	1437	مجموع جمله‌های مندرج در کتاب						
مجموع		عملکردی		عاطفی		شناختی		اقناع فکری
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	برای پذیرش قلبی و درونی حجاب
--	--	--	--	--	--	---	--	هشتم
--	--	مجموع جمله‌های مرتبط با حجاب						
100	2337	مجموع جمله‌های غیرمرتبط با حجاب						
100	2337	مجموع جمله‌های مندرج در کتاب						

جدول 3- مقدار توزیع آرایه الگوی لباس و پوشش مناسب، متنوع، زیبا برای دانش‌آموزان دختر و پسر در راستای تقویت مراتب اسلامی در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول.

مجموع		ابعاد حجاب و عفاف		حجاب بر اساس سند تحول بنیادین		ارایه الگوی لباس و پوشش مناسب در راستای تقویت مراتب اسلامی		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	شناختی	عاطفی	شناختی	عاطفی	
19/45	7	8/33	3	2/78	1	8/33	3	هفتم
2/50	36	مجموع جمله‌های مرتبط با حجاب						
97/50	1401	مجموع جمله‌های نامرتب با حجاب						
100	1437	مجموع جمله‌های مندرج در کتاب						
مجموع		عملکردی		عاطفی		شناختی		ارایه الگوی لباس و پوشش مناسب در راستای تقویت مراتب اسلامی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
--	--	--	--	--	--	---	--	هشتم
--		مجموع جمله‌های مرتبط با حجاب						
100	2337	مجموع جمله‌های نامرتب با حجاب						
100	2337	مجموع جمله‌های مندرج در کتاب						

جدول 4- مقدار توزیع ارایه خدمات جسمی و روحی در خصوص عفاف و حجاب در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول.

مجموع	ابعاد حجاب و عفاف		حجاب بر		پایه تحصیلی	
	عملکردی	عاطفی	شناختی	اساس سند	تحول	بنیادین
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
	8/33	3	--	--	2/77	1
	2/50	36			5/55	2
	97/50	1401				
	100	1437				
	مجموع	عملکردی	عاطفی	شناختی	ارائه خدمات	هفتم
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	جسمی و روحی	
	--	--	--	--		
	--	--			مجموع جمله‌های مرتبط با حجاب	
	100	2337			مجموع جمله‌های نامرتب با حجاب	
	100	2337			مجموع جمله‌های مندرج در کتاب	

جدول 5- مقدار توزیع جلب مشارکت سازنده و اثر بخش خانواده در حفظ شخصیت و اشاعه حیا و عفاف در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول.

مجموع	ابعاد حجاب و عفاف		حجاب بر اساس		سند تحول بنیادین		پایه تحصیلی
	عملکردی	عاطفی	شناختی	عاطفی	شناختی	جلب مشارکت سازنده خانواده در اشاعه حیا و عفاف	
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
--	--	--	--	--	--	--	--
2/50	36	مجموع جمله‌های مرتبط با حجاب					
97/50	1401	مجموع جمله‌های نامرتب با حجاب					
100	1437	مجموع جمله‌های مندرج در کتاب					
مجموع	عملکردی	عاطفی		شناختی		جلب مشارکت سازنده خانواده در اشاعه حیا و عفاف	
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
--	--	--	--	--	--	--	--
--	--	مجموع جمله‌های مرتبط با حجاب					
100	2337	مجموع جمله‌های نامرتب با حجاب					
100	2337	مجموع جمله‌های مندرج در کتاب					

بحث و نتیجه‌گیری

پرسش کلی پژوهش: تا چه مقدار در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی دوره متوسطه اول به ترویج و تعمیق فرهنگ حجاب با توجه به اهداف سند تحول بنیادین توجه شده است؟ همان گونه که از داده‌های جدول‌های یک تا چهار بر می‌آید، در کتاب درسی تفکر و سبک زندگی پایه هفتم و هشتم ابعاد اقناع فکری برای پذیرش قلبی و درونی حجاب؛ ارایه الگوی لباس و پوشش مناسب؛ ارایه خدمات جسمی و روحی و جلب مشارکت سازنده خانواده در اشاعه حیا و عفاف مورد غفلت قرار گرفته است.

در تبیین این موضوع می‌توان گفت نویسندگان و برنامه‌ریزان کتاب‌های درسی باید به موضوع حجاب و عفاف در کتاب‌های درسی توجه کافی مبذول داشته باشند. مسأله حجاب همان گونه که تأثیراتی مثبت بر امنیت جامعه دارد، بی‌حجابی نیز دارای تأثیرات سوء و گاه ویرانگری بر امنیت و

سلامت جامعه دارد. امنیت ره‌آوردی است که در سایه سلامت یک جامعه به مردم اهدا می‌شود و جامعه‌ای پویا خواهد بود که افراد آن در تمامی ابعاد از امنیت لازم برخوردار باشند. بخش شایان توجهی از امنیت به عهده زنان است زیرا با حفظ پوشش و رعایت حجاب و عفاف می‌توانند سلامتی جامعه را تضمین کنند. اگر این امر مهم در جامعه رعایت نشود نه تنها آرامش را از خود بلکه از افراد دیگر نیز سلب کرده و زندگی در چنین جامعه‌ای در معرض خطر قرار خواهد گرفت. بدحجابی و رعایت نکردن پوشش ابتدا فعالیت‌های خود فرد، سپس فعالیت‌های اجتماع را به سستی می‌کشاند و جامعه را از وظیفه‌ای که بر دوش افراد آن محول شده است باز می‌ستاند.

حجاب از جمله هنجارهایی است که اگر چه مربوط به فرد و نوع دیدگاه اوست، اما به دلیل اثرات اجتماعی آن اهمیتی فراتر از موضوع فردی پیدا کرده و در چارچوب فرهنگ اجتماعی نمود می‌یابد. حجاب در جوامع مختلف ابعاد گوناگونی دارد، اصولاً در جوامع شرقی و بویژه جوامع دینی به دلیل نقش فرهنگی آن و وجود حد و مرز آزادی‌ها، بیش‌تر مورد توجه قرار دارد، اما در جوامع غربی به دلیل حد بالای آزادی جنسی، فردی و اجتماعی، حجاب مساله‌ای غریب جلوه کرده و حتی با آن به مبارزه و مقابله می‌پردازند (Mayel afshar, 2011). در جامعه ما حجاب از آن‌جا که موضوعی دینی و شرعی است، از اهمیتی بسیار برخوردار است و بی‌توجهی به آن پیامدهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی را به دنبال دارد. دستورهای صریح دینی ما بر حفظ حجاب زنان که تقریباً نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند، تاکید دارد و از آن‌جا که در تنظیم روابط زن و مرد نقش دارد، می‌توان حجاب را به همه افراد جامعه مربوط دانست (Forghani and Ferdosipo, 2011). پوشش مناسب و متنوع افراد در جوامع اسلامی می‌تواند نقشی مهم در رعایت حجاب و عفاف در این جوامع داشته باشد. در قرآن و در اسلام به چگونگی پوشش زنان زیاد توجه شده است زیرا پوشش بد زنان می‌تواند مردان را گمراه کند. ارایه زیبایی‌ها و مواضع بدن زن، به شهوت و طمع مردان، دامن می‌زند و آن‌ها را به یک کانون جدی خطر، تبدیل می‌کند که به سلب آرامش زن و امنیت اجتماعی منتهی می‌گردد. آنچه می‌تواند از این ناامنی پیشگیری کند، پوشش زن از چشمان گرسنه نامحرمان است که با حجاب کامل اسلامی، عملی خواهد شد. اهمیت رعایت حجاب و عفاف در دین اسلام بر هیچ فردی پوشیده نیست، ولی آنچه می‌تواند نوک پیکان تمامی دستگاهها در اجرای اصل حجاب و عفاف قرار گیرد، چگونگی و شیوه اجرای اصول می‌باشد. وجود ادیان و گروههای مذهبی انحرافی که در جامعه جهانی بسیار در حال گسترش است، در سال‌های اخیر با کمک‌های استکبار جهانی فعالیت‌های زیادی را بر جامعه اسلامی ایران متمرکز ساخته است. این گروهها بیش‌تر در قالب اومانیسیم و شیطان‌پرستی بروز نموده است. در نهایت، آنچه را که می‌توان بر قشر جوان پدیدار کرد، آینده‌ای مبهم است که جوانان اگر در گرداب آن قرار گیرند، عاقبت آن بی‌هویتی و پوچی را به دنبال دارد که بی‌عفتی و بی‌حجابی گوشه‌ای از نتایج

ظاهری آن است (Keramati, 2003). از سوی دیگر، عفت و حجاب از ویژگی‌های فطری آدمی است؛ چرا که نظام آفرینش برای پاس داری و نگه داری از این گوهر گران بها و ارزشمند و هم‌چنین، برای حفظ مقام و موقعیت زن، چنین مقدر کرده که او درون صدفی به دور از دسترس این و آن باشد تجربیات تاریخی گذشته به ما نشان می‌دهند که دشمنان ملت‌ها هرگاه خواسته‌اند نسلی را از درون تهی کنند، سرمایه کشوری را غارت نمایند و ذخیره‌ها و گنجینه‌های آن کشور را به یغما ببرند، از این راه وارد شده اند (Karikhan, 2007). باید توجه داشت که خانواده‌ها نقشی مهم در شکل‌گیری شخصیت فرزندان دارند و می‌تواند حجاب و عفاف را در فرزندان درونی کنند. یکی از کوچک‌ترین و با اهمیت‌ترین نهادهای اجتماعی یک جامعه خانواده است. خانواده مرکز عشق، امید و تحقق آرزوهای زیبا و شیرین دختران و پسران است. اگر عفاف و حجاب در جامعه‌ای به گونه کامل رعایت گردد، روابط جنسی به محیط خانواده محدود شود و حریم زن و مرد در محیط بیرون از منزل حفظ شود، در نتیجه جوانان به ازدواج تمایل بیشتری پیدا کرده و خانواده‌های تشکیل شده نیز ثباتی بیش‌تر خواهند داشت. بر عکس اگر خودنمایی، آرایش و تبرج در اجتماع رواج یابد، حریم روابط زن و مرد در اجتماع شکسته شود و آزادی‌های منفی و افکار انحرافی در جامعه گسترش یابد در نتیجه کانون گرم خانواده به سردی می‌گراید و عشق و محبت در خانواده جای خود را به تنفر می‌دهد و نخستین کانون تربیت، مهر و عاطفه‌ی کودکان ویران می‌گردد و در نهایت، آمار طلاق و فحشا افزایش می‌یابد (Ameri, 2010).

به گونه خلاصه می‌توان گفت سبک زندگی اصطلاحی است که در فرهنگ سنتی چندان کاربردی ندارد زیرا ملازم با نوعی انتخاب از میان تعداد زیادی از امکان‌های موجود است؛ سخن گفتن از زیادی انتخاب نباید به این پندار بیانجامد که در همه انتخاب‌ها به روی همه افراد باز است. یا آن‌که همه مردم تصمیم‌های مربوط به انتخاب‌های خویش را با آگاهی کامل از تمامی امکانات موجود بر می‌گزینند. طبیعی است که تفاوت‌های سبک زندگی بین گروه‌ها، همان گونه که بورديو به تأکید می‌گوید در واقع، شکل‌های ساختاری مقدماتی برای گروه‌بندی‌های اجتماعی هستند (Movafaghia, 2003). سبک زندگی، به معنی شیوه‌ای است که فرد برای برخورد با تکالیف و حوادث زندگی برمی‌گزیند. هر فرد بنا بر مکانیزم‌های دفاعی ناخودآگاه، استراتژی‌های انطباقی خودآگاه و تأثیر عوامل محیطی در برخورد با تکالیف و حوادث زندگی شیوه‌ای خاص دارد (Elmer at al, 2006). سبک زندگی به الگوهای روزانه زندگی فرد همچون نوع تغذیه و عادت غذایی، چگونگی گذراندن اوقات فراغت، عادت به مصرف سیگار، فعالیت بدنی، استرس، پوشش و حجاب و چگونگی استفاده از خدمات بهداشتی درمانی که به گونه معمول انجام می‌دهد مربوط می‌گردد (Hsanpor dehkord, 2011). با توجه به این‌که ما در یک کشور اسلامی زندگی می‌کنیم، مسئله حجاب و عفاف یکی از مهم‌ترین موارد سبک زندگی در کشور ما می‌باشد و در کتابی که با همین

عنوان (تفکر و سبک زندگی) در مقطع متوسطه اول تدریس می‌شود به این موضوع، یعنی مسئله حجاب و عفاف توجه نشده و در کتاب‌های دوره اول متوسطه مورد غفلت قرار گرفته است. همچنین، در تصاویر این کتاب نیز به این مقوله پرداخته نشده است و این تصاویر به اقتناع فکری برای پذیرش قلبی و درونی حجاب در دانش‌آموزان کمک نمی‌کند. تامین سلامت از مهم‌ترین اهداف مسئولان و سیاست‌گذاران جوامع است. بر اساس تعریف سازمان جهانی بهداشت مفهوم سلامتی تنها در نداشتن بیماری خلاصه نشده بلکه در برگیرنده رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی است. با وجود اهمیت یکسان ابعاد سه گانه سلامت، پژوهش‌ها نشان می‌دهند در بین بیماری‌های غیر واگیردار، اختلال‌های روانی بیش‌ترین آسیب را بر عملکرد طبیعی فرد مبتلا وارد می‌سازد. با وجود اختلاف شایان توجه مقدار شیوع اختلالات روانی در کشورهای دنیا نتایج بدست آمده از پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه حکایت از روند رو به رشد بیماران روانی در جهان دارد. کشور ما نیز از این امر مستثنی نیست و نتایج بدست آمده از مطالعات انجام گرفته در ایران نیز حاکی از شیوع قابل توجه این دسته از بیماری‌های غیر واگیر دار است. از سال‌های پایانی سده نوزدهم، دین و آداب مربوط به آن به عنوان یک موضوع مهم مورد توجه قرار گرفت. بنیامین راش بر این باور بود که دین تا آن جا برای پرورش و سلامت روح آدمی اهمیت دارد که هوا برای تنفس. پارگامنت، نقش‌های روان‌شناختی مهم و بی‌شمار مذهب را در کمک به مردم برای درک و کنار آمدن با رخدادهای زندگی بکار می‌برند، توصیف کرده است: مذهب می‌تواند در ایجاد احساس امید، احساس نزدیک بودن به دیگران، آرامش هیجانی، فرصت خود شکوفایی، احساس راحتی، مهار تکانه، نزدیکی با خدا و کمک به حل مشکلات موثر باشد. بر پایه یافته‌های پژوهش‌های گوناگون می‌توان گفت حجاب و رعایت پوشش مناسب یکی از عوامل تاثیر گذار بر سلامت عمومی افراد جامعه می‌باشد. کسی که قرآن را هدایت گر و راهنمای زندگی خویش دانسته و در تمامی شئون زندگی آن را ناظر بر زندگی خود می‌داند، به پیشواز مشکلات رفته و انتظار رخداد آن را دارد (بلد، آیه 4). مشکلات و ناگواری‌ها را به عنوان امتحان، خواست و صلاح‌دید الهی بشمار می‌آورد، در برابر عوامل فشارزا، امید به گشایش و حل آن‌ها در وجودش باقی است و آینده را روشن می‌بیند، برخی از سختی‌ها را ناشی از گناهان خود دانسته و با اصلاح خویش از آن‌ها پیش‌گیری می‌کند. بنابراین، آنچه شایسته توجه بیش‌تر از سوی مسئولان آموزش و پرورش در حوزه‌های گوناگون بویژه تالیف کتاب‌های درسی است، توجه بیش‌تر به مقوله حجاب و عفاف به عنوان اساسی‌ترین راهکار پیشگیری از انحرافات اجتماعی است.

References

- Afsharmiel, F. (2011). Analysis of mal-veiling health consequences for society. journal of guidance, eleventh year, Shmarh→Y 117.

- Aghayani Chavoshi, A. Talebiyan, D. Habibi, M. Dehaghin, V. & Anvari, S. S. (2010). Young and middle-aged attitudes about premier Hijab. *Journal of Behavioral Sciences*, 4(1), 23-24.
- Ahmadi, K. B., Bigdeli, Z., Moradi, A., & Seyed, E. F. (2010). Relation between belief in hijab and individual, familial and social vulnerability. *Journal of Behavioral Sciences*, 4(2): 5-6. [Persian].
- Akbari, B. (1991). *Islam and clothing consumption*. Tehran: Institute of Business Studies and Research [Persian].
- Alavi, H.R. & Hojjati, R. (2007). The effective factors on the girls' Bad Hijabi of Shahid Bahonar University in Kerman. *Tarbiat Islami*, 2 (4): 63-88 [Persian].
- Ameri, H. (2010). Efaf in life. Shamim knowledge, seventh year, the number of 25.
- Ayazi, S. M. A. (2007). A study of government's right to impose hijab. *Womens Strategic Studies*; 9(36): 161-90 [Persian].
- Baron, Orense. content analysis. Translation Ashtiani, Maliha, Yemeni, M. (1995). Tehran: Beheshti University martyr.
- Jalalian, A.R. (2010). Will Drayynh hijab and chastity martyrs, weekly Sobh-e Sadegh, assistant political agent of the Guardian Jurist, No. 458, p. 4
- Behzadpor, S. (2003). *New approach, management development veil*. Tehran: Zaeem Publication [Persian].
- Behzadpor, S. (2006). *I want to know about the veil*. Tehran: Naghsh-e-Simorgh Publication [Persian].
- Dogbey, J.K. (2010). *Concepts of variable in middle-grades mathematics textbooks during four eras of mathematics education in the united states, graduate school theses and dissertation*. <http://scholarcommons.usf.edu/etd/1615>
- Elmer, P.J. Obarzanek, E. Vollmer, W.M. Simons-Morton, D. Stevens, V.J. & Young, D.R. (2006). Effects of comprehensive lifestyle modification on diet, weight, physical fitness, and blood pressure control: 18-month results of a randomized trial. *Ann Intern Med*, 144 (7): 485-95.
- Forghany Ramnd, F; Ferdosipour, S. (2011). Hijab and Chastity and its impact on mental health, a national conference abstracts the essence of chastity. Islamic Azad University of Varamin.
- GHoltash, A, Salehi, M. & Sarikhani, M. (2012). According to the hijab and chastity in the church and school life, teaching Islamic Studies. Volume 25, Issue 2, Pages 39-44.
- Giddens, A. (2003). *Modernization and individuation (community and personal identity in the modern era)*, translated by Naser Mvfqyan, Tehran Reed Publishing.
- HassanpourDehkordi, A. Shohani, M. Salehiyan, T. Safdari-Dehcheshmei, F. Foruzandeh, N. & Naderipour, A. (2011). A comparison of life style with body mass index (BMI) of loss and more than 25 in individuals between 20-65 years

- in Shahrekord city. Journal of Shahrekord University of Medical Sciences; 12 (4): 24- 31. [In Persian].
- Hijab; responsibilities and authority of the Islamic State. Information website: www.women.gov/pages/content
 - Islami, M. (2011). Evaluation according to Efaf And Hejab of Persian literature in the curriculum of secondary education, a master's thesis, Islamic Azad University of Marvdasht.
 - Islamic Research Institute. Conference proceedings of the veil,(2008). chastity and family bonds. Qom: Zamzam Publication [Persian].
 - Kalantari, A. A . (2004). Jurisprudence, and women cover. Qom: Islamic Development Publication [Persian].
 - Karamolahi, N. & Aghasi, M. (2011). Assessment of tendency the girl students to veil and unveil. Fasnameh social studies and researches. 1(2): 139-172.
 - KarimKhani, H. (2007). The role of immunization in the community. the Iran newspaper. Issue 3827, Page 18
 - Keramati, M. (2003). hijab from the perspective of Tehranian citizens, Journal of Management Studies. first year, V1, pp. 14-30.
 - Kohi, M.R . (2007). Pathology and popular female characters. Qom: Etghan Publication.[Persian].
 - Krmanshahyan, O. (1997-1998). It tends to veil and impression among state universities and Islamic Azad University in Tehran and sociological causes of *Al-Zahra University*, Master's degree, field of Social Science Research.
 - Mahbobimanesh, H. (1385). Short reflection about the social damage as an issue of public safety, law enforcement Knowledge, Year Issue III, pp. 87-103.
 - Malmir, M. (2008). Sociology hijab (Hijab Analytical Study of Iran. Research Center for Women and Families, 6: 46-60.
 - Masomi, R. (2009). Umbrella for the presence. Bandarabbas: Rasol Publication. [Persian].
 - Safi, A. (1994). Article evolution of junior high school curriculum in Iran, Journal of Education, College of Research and Planning of the Ministry of Education, V 37, pp. 65-79.
 - Shams, E. (2007) : "evaluate the performance of the concerned authorities in connection with the spread of the Hijab" Seminar